

НАРОДНА ПОЕЗИЈА – СЛИКА ПАТРИЈАРХАЛНИХ ПОРОДИЧНИХ ОДНОСА

Сажетак: У овом раду анализираће се традиционални патријархални односи који представљају значајни мотивски комплекс у народној поезији. Методе коришћене у раду су анализа садржаја породичних народних песама, као и анализа породичних односа који су били актуелни у време настанка ове врсте песама. То подразумева да ће се у раду извршити компаративна анализа, а приступ ће бити мултидисциплинарни – социолошки, књижевноисторијски и културолошки. Најупечатљивија карактеристика ових песама јесте реалистично сликање односа унутар породичног круга. У њима се осликава стварни друштвени живот, реалне ситуације и догађаји, свакодневна дешавања у кући и, спорадично, ситуације ван куће. Дакле, кроз ове песме приказује се комплексна структура друштвених односа и пресликава целокупни живот једне епохе. Остају записани модели друштвеног понашања који су симбол љубави, поштовања и здравих породичних односа.

Кључне речи: патријархални односи, народна поезија, породица, друштво

1. Увод

Породица представља историјску друштвену појаву која настаје на одређеном степену друштвеног развоја, развија се и усавршава кроз историју. „Она је једна од најстаријих примарних друштвених група, у оквиру које се остварује велики број друштвених процеса: биолошки, економски и едукативно-културни“ (Милић, 1981: 10). Породица настаје и трансформише се паралелно са људским друштвом. Сложен комплекс односа и догађаја у првобитној скупини условио је промене, како у физиолошким, тако и у културолошким карактеристикама првобитног човека. Ту прекретницу у еволуционом току, кад се из ланца примата издваја *homo sapiens* као врста, карактерише, између осталог, и употреба артикулисаног говора. Сматра се да је паралелно са њим настала и усмена лирска песма, која је најстарији облик уметности речи. Лирско песништво је присан и непосредан излив душевног осећања народа и може се уочити велика разноврсност лирских народних песама, не само по облику, већ и по садржини. У тако великом броју песама опеван је целокупни колективни и приватни живот човека.

Вук Караџић је први поделио српску усмену поезију на *женске* (лирске) и *мушке* (епске) песме. Женске песме певале су жене у групи, без индивидуалних истицања. Женске песме је у првој књизи *Српских народних пјесама* Вук Караџић разврстао у двадесет група, а као критеријум за поделу узимао је намену песме (сватовске, додолске, итд), као и место и време певања. Озбиљније се класификацијом наших лирских песама после Вука бавио Видо Латковић. Он их дели на обредне и обичајне, посленичке, религиозне, породичне и љубавне.

Деликатни односи унутар породице опевани су у *породичним* песмама најснажнијим тоном и са највише детаља, али они су додирнути и у *успаванкама*, *печалбарским* и *војничким* песмама и, наравно, у *љубавним* песмама. Како функционише породица и које су законитости по којима се она влада, могуће је наслутити и у стиховима *свадбених* песама, које спадају у обичајну лирику. У овом раду биће анализирани патријархални породични односи и њихови односи на структуру и развој народне поезије.

2. Друштвене промене и породичне песме

Турско освајање Србије, које је довело до застоја њене средњовековне културе, погодновало је развоју народног усменог стваралаштва. Феудални поредак у средњем веку није до краја разорио родовско-племенске односе и установе на српском селу. Они су се испод коре феудалног друштва очували кроз цео средњи век, нарочито у унутрашњем, планинском подручју, да би с доласком Турака доживели прави препород и одржали се све до ослобођења од османске доминације и формирања грађанске културе у 18. и 19. веку, а у неким крајевима и у 20. веку. Упоредо са њима цветала је народна, патријархална култура и усмено стваралаштво као њен израз. Иако записане у новија времена, српске народне умотворине садрже многе елементе који говоре о њиховој древности. Говорећи о старини ових народних песама, Вук Караџић је истакао да међу „женским“ песмама, нарочито обичајним, има и таквих које су старе и до хиљаду година. Слично су говорили и каснији познаваоци српске народне поезије, и наши и страни. По мишљењу знаменитог хрватског филолога Ватрослава Јагића народне песме су „прастаро добро“ нашег народа, оне потичу „из најстаријих, најпримитивнијих времена, из природног стања народа“. О томе говоре и многи подаци из живота старих Словена које су забележили стари писци на грчком, латинском и другим језицима. На основу тих података може се закључити да је код Словена била веома омиљена песма и игра, да су њихове песме говориле о јуначким делима предака, да су код њих постојали и професионални певачи, чувени по својој вештини и код околних народа. Ми не знамо какве су биле те најстарије песме пошто ништа од њих није забележено, али су оставиле трагове за собом у виду елемената који су се преносили усменим путем. Неке су више или мање измењене допрле до

нас, друге су нестале. Много тога што су садржале прешло је у песме које су касније настајале, тако да се на основу песама записаних у новија времена понешто може закључити о старини појединих тема и мотива, појединих песама и, најзад, о почецима читаве наше народне поезије (Деретић, 2012).

Породица, о којој се пева у овим песмама, историјски је променљив облик у чијим оквирима се одвија процес репродукције друштвених индивидуа. С једне стране је процес природне репродукције кроз рађање, одрастање и умирање, а с друге стране, процес друштвено-културне репродукције кроз социјализацију, култивацију и индивидуализацију јединке и старање за очување стабилности и персоналног интегритета њених чланова (Милић, 1981: 9). Обе ове репродукције препознајемо у стиховима лирских народних песама.

Породица представља примарну заједницу зато што је прва, најважнија и најприснија скупина. Она је прототип сваке друге људске заједнице, јер се у њој успостављају трајне емотивне, солидарне и свестране везе међу члановима. Због вишеструких функција, породицу многи сматрају основном ћелијом друштва. Организација породичног живота, у чијим оквирима се одвија овај сложен сплет процеса и односа, производ је историјског кретања у коме суделују бројни економски, социјални и културни чиниоци (Митровић, 1997: 266).

Промене у друштву оставиле су снажан печат на породичне песме на које се, наравно, рефлектују и специфичности доба у коме су настале. Једна од најупечатљивијих карактеристика породичних усмених песама јесте реалистично сликање односа унутар породичног круга. Старије обредне и религиозне песме су плод немоћи и незнања неразвијених друштава, док су слике у породичним песмама огледало каснијих породичних односа који су се током развоја друштва мењали. У њима има пуно дијалога и нарације, приметно је развијање сижеа, па многе од ових песама стоје на прелазу од лирских ка епским. Осећања се у овим песмама казују конкретно, кроз разговор, опис и причу. Поједине врсте усмене лирике, у којима се опевају породични односи, имају као битну карактеристику то да се о односима у породици пева реалистично. Таква поставка мотива искључује сваку могућност апстракције и херметичних, апстрактних симбола. Народни певач слика односе између чланова породице; мајчину, братску или сестринску љубав, удају, рађање детета, раскид и патњу заљубљених и сличне теме.

Наша народна књижевност одликује се великом разноврсношћу у тематици, облицима и поступцима излагања. Више него и за једну другу област наше књижевности за њу се може рећи да обухвата народни живот у његовој свеукупности. Представе о природи и космосу, свакодневни породични живот, друштвени односи, емоционална стања, национална историја, животна мудрост и колективно искуство – све је то изражено у разним врстама народних умотворина на начин који је обезбеђивао најширу комуникативност (Деретић, 2012). Живот у сеоској патријархалној породици опеван је преко устаљених

слика јер се заснива на вишевековном искуству колектива у коме се породични односи нису тако брзо мењали. Тек у 18. веку у нашим хришћанским државама продире грађанска култура и нарушавају се вековима стварани патријархални односи, који ће на крају сасвим изумрети, тако да нас лирска усмена песма једина подсећа на њих. Највећи део народних лирских песама одређен је својом употребом у практичном животу: оне су не само израз колективног мишљења и осећања него и појава народног живота, једна од најзначајнијих фолклорних манифестација. Полазећи од тога, целу народну лирику можемо поделити на две велике скупине: у прву би ишла обредна и обичајна поезија, у којој је моменат употребе полазна тачка у језичко-уметничком уобличавању песме, а у другу – љубавна лирика заједно с другим ненаменским врстама.

Породица као најмања социјална средина има одлучујући утицај на формирање и развој личности детета, јер се оно у породици рађа, расте и развија, од ње зависи какво ће дете бити када порасте (Василев, 1999: 14–34). Такође, „примарни задаци породице одувек су били васпитање и образовање деце. Васпитање је наставак биолошке заштите коју породица пружа својим младим члановима, а представља и почетак друштвене бриге породице о њима, нарочито у погледу моралног васпитања. Јер, прво васпитање и прве моралне поуке се стичу у породици“ (Младеновић, 1977: 62).

У породичним песмама опевани су углавном односи у ужој породици, у њима се описују комплексни емоционални односи чланова традиционалне заједнице. Традиционална породица је одређена извесним друштвеним правилима и прописима и има друштвене циљеве и функције. Али је истовремено и својеврсна друштвена група, јер је и биосоцијална јединица, која не настаје само према друштвеним законитостима, правилима и конвенцији, већ и према биолошким законима репродукције и на основу крвне везе између чланова који је сачињавају. Сама биолошка основа, међутим, није довољна да би се формирала породица као јединица људског друштва. Наиме, тек из друштвене потребе да се на подмладак пренесу основни принципи на којима почива одређено друштво и друштвени закони који из тога произилазе настаје квалитативан прелаз из животињске у људску заједницу. Самим тим породица није никада била само приватна ствар њених чланова, већ је увек постојала као друштвено прописана и санкционисана људска творевина, која је у свим друштвима подстицана и сматрана друштвено пожељном.

Патријархалну породицу можемо посматрати као специфичан облик организације који настаје на темељу крвносродничког повезивања чланова. Сродство је друштвено-културна и историјска категорија, а темељи се на забрани родоскрвнућа (*инцест – табу*). Сродство није само биолошка, већ је и културно-историјска категорија, дакле, представља друштвени однос. Биолошку основу породице чине рађање и подизање потомства и она представља погодну тему за певање у народној лирској поезији. Велики број песама повезан је управо са тематиком сродства, јер је оно представљало најважнију карику у међуљудским односима.

У породичним песмама стожер поетског чина увек је жена, и то жена у разним улогама – сестра, супруга, снаја, мајка, заова, јетрва. Међутим, мајка је та која је у самој жижичкој певања патријархалног лиричара. Она је стуб читаве породице. Поред тешких домаћих послова, мајка у кратком предаху од рада пева деци успаванке, пажљиво слуша љубавне јаде и скривена надања кћери и посредник је између своје деце и мужа, који не уме да им се довољно емоционално приближи. „У нашој култури улога мајке подразумева изразиту нежност, благод и љубав. Мајка заступа начело разумевања, саосећајности, безусловне љубави и праштања, насупрот оцу који, штитећи утврђени патријархални поредак, превасходно заступа начело реда, дисциплине, строгости и праведности. Мајка својим телесним додиром, ношењем, љуљањем и мажењем детета готово увек награђује дете. Она ‘у својој власти’ има малу децу (оба пола) и старију женску децу. Из овога се види да су у нашој култури улоге оца и мајке у великој мери и супротне и комплементарне. У породици децом се највише бави мајка, па баба, а отац врло мало“ (Требјешанин, 1991: 318).

Мајка је, иначе, у патријархалној заједници снажно везана за свог сина, јер у традицијској култури мушко дете се много више вреднује од женског. Тако, у песми *Туга за сином* сучељавају се опречна осећаја у мајци – радост због синовљевог повратка из војске и туга због његове изненадне болести, од које свака мајка потајно страхује. Све то је обгрљено антитезом у којој сунце залази весело, играјући, а излази потмоло:

„Синоћ сунце играјући зађе,
А јутроске потмоло изађе.
Штоно синоћ играјући зађе,
Оно Јово мајци с војске дође;
А што јутрос потмоло изађе,
Оно с Јово мајци разбољео“ (Карановић, 2003).

Сунце својим несвакидашњим понашањем прати емотивне реакције мајке и рефлектује њена духовна расположења.

Један од важних задатака мајке јесте да посебно води рачуна о части и угледу своје ћерке. Она је свесна незавидног положаја женског детета, па својом бригом и будним оком обезбеђује кћерки повољан развој у патријархалној средини. Ова средина ниским вредновањем свега што је женско поткопава самопоштовање жена. Мајка је због тога спремна заштитница свога женског детета.

У песми *Која мајке не слуша* мајка саветује кћер да се чува слободних момака и да не упада у опасну замку својих младалачких страсти. Овакав савет постао је конвенционалан и среће се у разним варијацијама. Девојка не прихвата мудар савет своје мајке, већ се, вођена унутрашњим импулсима разбукталих жеља, хвата у коло до насртљивог Томаша. Он је отима из кола и одводи је својој кући. Мара се каје, а патријархални лиричар поручује свим девојкама да треба да слушају промишљене речи својих мајки кроз следеће стихове:

„Јао мени и до бога!
Вако било свакој друзи,
која мајке не слушала“ (Вук, 1953: 385).

Дидатктичка линија у књижевности потиче још од доба хеленистичког поимања уметности. Платон каже да мајке треба своју децу да одгајају више песмама него рукама. У нашој народној поезији наравоученије је често заогрнуто сугестивним сликама и животним појединостима. Јасно се препознаје смишљена намера народног певача да научи младе шта треба, а шта не треба да чине. Имплантирана је педагошка поука која представља композициону вредност песме, она никако није сувишна. Утилитарни дискурс јесте доминантан, али он не убија естетски моменат песме.

Мајка, пуна искуства у мушко-женским односима, саветује и свога сина. Говори му да треба да изабере добру, вредну и поштenu жену, која треба да поседује моралне вредности које народни певач истиче као узорне. Свога Лазара мајка учи:

„Кад ти станеш гледат дјевојака,
не гледај им скута и рукава,
већ ти гледај хода и погледа,
како л' хода, како л' погледује“ (Вук, 1953: 516).

У патријархалном друштву идеална жена јесте она у којој су спојене духовност и физичка лепота. Народни певач физичку лепоту опева кроз мета-рофичне слике појединих делова лица: очију, уста, зуба, обрва, образа:

„...зуби су јој два низа бисера,
обрвице с мора пијавице,
на образу румене ружице“ (*Женидба Милића барјактара*).

Духовне карактеристике народна песма осликава представљајући првенствено достојанственост жене. Поново су очи доминантни мотив, али сада не боја нити облик, већ њихов поглед. Представи духовно лепе жене придодате су и слике њеног хода, говора, смеха и погледа, кроз које се та лепота приказује:

„Кад говори – ка'да голуб гуче,
кад се смије – ка'да бисер сије,
кад погледа – како соко сиви,
кад се шеће – као пауница“ (*Женидба Милића барјактара*).

Дете ће постати личност у сложеном контексту друштвеног живота и културе, који најпре упознаје у својој породици, гледајући на спољашњи и још непознати свет очима својих родитеља или старије браће и сестара. Како ће за њега изгледати тај свет споља, чији оно још није део, зависиће од тога шта му родитељи и остали чланови породице преносе из тог света, како га они виде и доживљавају и какву му представу о њему дочаравају, колико у

друштву учествују и да ли то друштво прихватају или одбацују. Од тих првих представа о „ужем“ свету (породици) и „ширем“ свету (друштву) зависиће и како ће дете схватити само себе, где ће себе сместити и како ће се односити према свету који га окружује. Положај женске деце у нашој патријархалној заједници био је веома тежак. Самим рођењем мушко дете има привилеговани положај у односу на женско. „У нашем народу много се више цени и прижељкује мушко него женско дете. Мушко дете је, каже се, 'кућни стожер', оно наставља породичну лозу и стара се да се не угаси крсна свећа. Зато ако у браку и има деце, али нема мушке, брак опет није испунио своју основну улогу и родитељи су незадовољни. Велика је несрећа бити *угасник*, тј. без мушког порода“ (Карановић, 2003: 52).

Пример духовне и телесне лепоте, складно сједињене у једној жени, налазимо у песми са емблематским насловом *Српска девојка*. Лирски наратор пева инспирисан дугим трепавицама девојке које скривају, претпостављамо, још лепше и загонетније очи. Опис њене физичке лепоте са лакоћом клизи на главни мотив песме – мудрост и духовност српске девојке; из одговора који она даје својим другарицама у колу увиђамо да је важно да девојка буде смерна пре свега, јер то је најпожељнија особина жене у патријархалној заједници:

„Ал' говори Милица ђевојка:
Нит' сам луда, нит' одвише мудра,
нит' сам вила – да збијам облаке,
већ ђевојка – да гледам преда се“ (Вук, 1953: 599).

У македонској верзији мајка даје сличне савете сину: да поведе рачуна о томе да ли је девојка паметна и вредна, да не гледа само богату одећу, и слично. Овај мотив је, дакле, присутан и у народној лирици нама блиских народа.

Изложена немилосрдном притиску средине, мајка понекад својој женској деци наноси зло клетвом:

„Немој, мати, јединицу клети,
Немој клети, Бог ће је узети!“ (Карановић, 2003).

Патријархално друштво је прописивало понашање женског и мушког дела популације у зависности и од узраста. Пут девојчице ка социјалној афирмацији био је тежак, пун препрека и трновит. Када се девојка уда, њен социјални углед је већи од угледа девојке, али као невеста она у новој кући има током прве године брака најнижи статус – мора свима да угоди, пре свега свекрви и мужу. У читавом низу песама млада удата жена жали за девојаштвом, па се чује често: „Дјеговање, моје царовање“. Ово туговање за безбрижним временима, када је „мила мајчица“ брижно штитила своју кћер, нарочито је наглашено у македонским лирским народним песмама. И у свадбеним песмама девојка жали што напушта родитељски дом и у њима се пева о болу мајке којој кћер одлази:

„Мучи, не плачи, душо дјевојко,
 твоја ће мајка већма плакати,
 већма плакати тебе жалити,
 кад твоје друге на воду поћу,
 а лепе Руже на води нема,
 ни лепе Руже ни воде ладне“ (Вук, 1953: 42).

Идеалну слику породичне хармоније у народној лирици могу да помуте песме које опевају препреке испуњењу љубавних надања. Мајка, отац, браћа могу бити узрок срећне, али често и несрећне љубави. Имајући у виду да владају патријархални односи, уколико се родитељи не сложе са избором свога детета, често долази до драматичних епилога. Раскид је, по наређењу родитеља или браће, неминован:

„Нај ти прстен, момче, мој те род не љуби,
 ни отац, ни мајка, ни брат, ни сестрица,
 ал` ме немој, момче, на глас износити,
 јер сам ја сирота, несретна девојка“ (Вук, 1953: 609).

И песме о брачним односима нису увек испуњене ведрином и складом како би се могло очекивати. Иако је брачна заједница одувек сматрана круном љубави, на њу често пада сенка која нарушава идилу (често се пева о мужу који пије, занемарује своју жену и слично).

Песме везане за одређене обичаје у годишњем циклусу представљају још један вид лирских народних песама. Ту су најпре календарске обредне песме: коледарске, водичарске, ђурђевске, ускршње, лазаричке, спасовске, краљичке, ивањске, додолске. Иако се неке од њих певају на хришћанске празнике, све су те врсте сачувале у основи пагански карактер. „Паганско осећање живота“, које је, по Владану Недићу, основно обележје народне лирике у целини, најпотпуније је дошло до изражаја у тим песмама, које су се јављале као манифестација обредних обичаја везаних за годишње промене у природи. Постоје и песме повезане с важним моментима из људског живота: бабичке песме, успаванке, сватовске песме, тужбалице. Нарочито су многобројне и разноврсне сватовске песме. Оне обухватају целокупан свадбени ритуал, готово неку врсту обредне драме с мноштвом утврђених улога и низом међусобно повезаних акција. Тужбалице су такође из прастарог времена, њихово постање повезано је с паганским погребним обичајима, а до новог доба сачуване су у изворном облику само у неким крајевима: у Црној Гори, Боки, источној Херцеговини. Пригодних, обичајног карактера јесу и тзв. последничке песме, песме уз рад: жетелачке, играчке, песме које се певају на прелу или „на ранилу“, слепачке и др. Оне су потекле из паганског, ритуалног схватања рада (Деретић, 2012).

Сестринска љубав према брату превазилази све границе; сестре не дозвољавају мајци да купа брата, већ га оне купају најчистијом водом – својим сузама и повијају својом косом:

„Мајка хоће Ђурђа да окупа,
мајка хоће, а сеје не даду:
- Немој, мајко, Ђурђа да окупаш,
ми смо Ђурђу девет милих сеја,
ми ћемо га сузам` окупати.

Мајка хоће Ђурђа да обуче,
мајка хоће, а сеје не даду:
- Немој, мајко, Ђурђа да обучеш,
ми смо Ђурђу девет милих сеја,
ми ћемо га у рукав обући.

Мајка хоће Ђурђа да опаше,
мајка хоће, а сеје не даду:
- Немој, мајко, Ђурђа да опашеш,
ми смо Ђурђу девет милих сеја,
ми ћемо га косом опасати“ (Недић, 1962: 10).

У једној од песама овог круга сестре безбратнице су неутешно тужне јер немати брата је тешко, то значи да су оне без заштите и ослонца, без најмилијег бића у очевој кући. Није безразложно народни певач у једној другој песми узвикнуо: „Благо оној сеји која има брата!“. Сестре из поменуте песме су се досетиле како да ублаже свој немиле удес, па свог брата праве од свиле, шимшировог дрвета и драгог камена:

„Двије сеје брата не имале,
па га вију од бијеле свиле,
од бијеле и још од црвене;
струк му међу дрво шимширово,
црне очи два драга камена,
обрвице морске пијавице,
ситне зубе два низа бисера;
залажу га медом и шећером:
„То нам једи, па нам пробесједи!“ (Вук, 1953: 307).

Љубав сестре према брату је чиста, непатворена. Сестра жртвује све за брата, али понекад у тој жртви тражи и неку личну, наизглед себичну, сатисфакцију. Она му спрема поклон за војску, златом везе рукаве, трудећи се да кошуља буде најлепша, како би и себе на тај начин промовисала као вредну девојку, зрелу за удају.

„Јарко сунце, поврати ми овце
док навезем злато уз рукаве,
сјутра ће ми братац у војнике;
питаће га сви редом јарани:
„Ој, Бога ти, Косорићу Павле,
ала си се скоро оженио,

али имаш секу за удају
те ти везе златом уз рукаве?“
„Ој, Бога ми, сви редом јунаци,
ја се нисам скоро оженио,
већ ја имам секу за удају,
те ми везе златом уз рукаве“.

У неким другим песмама, сестра сву своју љубав посвећује брату, остављајући привремено по страни своју девојачку срећу. Брат је један и једини, а драгог може увек наћи.

„За брата бих црне очи дала,
а за драгог не бих ни динара.
Дуга Босна, мени драга доста,
Нема брата док не роди мајка“.

Хипербола је стилска фигура која једина може на прави начин да се приближи изузетно јакој љубави између брата и сестре. У песми *Милета и Милица* харачлије одводе Милету у војску, али његова храбра и одлучна сестра не одустаје од своје замисли да врати брата. Она без двоумљења полази са братом на лађу. То је крајње необичан поступак за тадашњу девојку јер превазилази строго дефинисане оквире унутар којих се крећу патријархалне девојке и жене.

„Код свакога стара плаче,
код Милете сестрица Милица.
Кад дођоше на то море сиње,
и седоше на лагане лађе,
остадоше мајке кукајући,
а Милица с Милетом отиде.
Сузама је сестрица Милица,
сузама је море замутила,
а јадима уставила лађу –
нико не мож да отисне лађе.
Ал’ беседе три возара млада:
„Да пустимо Милету с Милицом
еда б’ како отиснули лађу“.
Кад пустише Милету с Милицом,
оде лађа морем пливајући,
а Милица с брацем певајући“ (Ђурић, 1963).

Хипербола је у овој песми у стању да прати спремност сестринску да учини и немогуће да би спасила свога вољеног брата:

„Сузама је море замутила,
а јадима уставила лађу –
нико не мож да отисне лађе“.

Избор ове стилске фигуре народног певача у овој песми, која спада у естетски савршени пример нашег народног стваралаштва, потпуно је оправдан и логичан, јер једино хипербола може да нам дочара јачину сестринске љубави.

Видно је да су у овим песмама често присутни *хипокористици* који својим значењем и звучањем на прави начин дочаравају поменути однос. Неретко се тако чују именице субјективне оцене типа: *селе, сестрица, сеја, брале, братац*, и слично.

Форма је нешто што је садржајно само по себи, она је оно што је истински уметничко у уметности. Н. Хартман, истакнути филозоф, сматра да је форма носилац естетског момента у уметничкој креацији. По лепоти своје форме песма *Највећа је жалост за братом* припада најуспелијим творевинама наше усмене лирике. У њој су песничке слике представљене у градацији, и то у растућој. Наиме, млада Ђурђевица је изгубила три своја добра: мужа, девера и брата. Њена жалост за њима је дубока и потресна, она буди саосећање код слушалаца. Млада жена, ипак, осећа највећу бол за својим братом, па је због његове погибије себи чак очи извадила:

„За Ђурђем је косу одрезала,
За ђевером лице изгрдила,
А за братом очи извадила.
Косу реже, коса опет расте;
Лице грди, а лице израста;
Али очи не могу израсти,
Нити срце за братом рођеним“ (Вук, 304).

Ова градација је складно укомпонована унутар структуре песме. Она исказује огроман интензитет жалости младе жене управо својим устројством – од најслабијег до најјачег степена.

Због тога што се преносе усменим путем дела усмене књижевности колективна су творевина. Притом се најчешће колективно перципирају; песма се пева или се прима пред неким скупом, певачи прилагођавају своје извођење одређеној публици. Ако друштво није оштро диференцирано (а то важи за наше друштво и патријархалну културу све до краја XVIII века), онда изграђени морални принципи и схватања утичу на стварање колективног укуса коме су подређене и уметничке творевине.¹

3. Закључак

У овом раду извршена је анализа породичних песама у којима су представљени односи у ужој породици. Приметно је да су најбројније песме у којима је опеван однос између мајке и деце. О мајци се у лирским народ-

¹ <http://bs.scribd.com/doc/90364040/Narodna-knjizevnost>, 30.10. 2012.

ним песмама најчешће пева јер је она средишња личност у патријархалној заједници. Она је стожер безусловне љубави у породици. Мајка се највише брине о деци и битно утиче на њихов развој, посебно у млађем узрасту. Она децу подучава хигијенским, друштвеним, верским и моралним правилима понашања. Савез мајке и детета, настао да би се заштитили од пренаглашеног ауторитета оца, нарочито је изражен у српској патријархалној породици. Због свега тога, мајка је у жижи породичних народних песмама, она је оса свих дешавања унутар породице.

Фреквентне су и песме о љубави између браће и сестара, чији је однос пун љубави и разумевања. О односима брачних другова ређе се пева, а када се то и чини, обично се роде шаљиве песме. Знатно се ређе пева о љубави између снахе и заове, јер тај однос није довољно изнијансиран у српској патријархалној породици.

У народне породичне песме убрајају се и војничке, свадбене, печалбарске песме и успаванке. Предмет нове анализе могли би бити породични односи представљени у овом кругу песама. На тај начин би оно што је казано у овом раду било употпуњено и освежено новим моментима.

Литература

- Бован, В. (1989). *Народна књижевност Срба на Косову и Метохији*. Приштина: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бован, В. (1990). *Народна књижевност*. Приштина: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Василев С. (1999). *Васпитање деце у породици*. Београд: Култура.
- Вујић, Н. (2008). *Српска народна књижевност за децу*. Београд: Завод за уџбенике.
- Ђорђевић, Т. (1923). *Наш народни живот*. Београд: СКЗ.
- Ђурић, В. (1963). *Лирске народне песме*. Београд: Рад.
- Деретић, Ј. Кратка историја српске књижевности. Доступно на: http://www.rastko.rs/knjizevnost/jderetic_knjiz/jderetic-knjiz_02_c.html#_Toc412463134, (30. октобар 2012.)
- Карановић, З. (2003). *Два су цвијета у бостану расла*, домаћа лектира за осми разред основне школе. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Караџић, В. (1953). *Српске народне пјесме I* (приредио Војислав Ђурић). Београд: Просвета.
- Латковић, В. (1967). *Народна књижевност*. Београд: Научна књига.
- Мамузић, И. (1953). *Народне лирске песме*. Београд: Знање.
- Младеновић, М. (1977). *Увод у социологију породице*. Београд: Савремена администрација.
- Милић, А. (1981). *Домаћинство, породица и брак у Југославији*. Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду.

- Митровић, Љ. (1997). *Социологија*. Београд: Институт за политичке студије.
- Недић, В. (1962). *Антологија југословенске народне лирике*. Београд: Народна књига.
- Огњановић, Д. (1973). *Сунце на извору*: читанка за педагошке академије. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Павловић, М. (1989). *Антологија лирске народне поезије*. Београд: Књижевне новине.
- Пешић, Р. и Н. Ђорђевић Милошевић. (1984). *Народна књижевност*. Београд: Вук Караџић.
- Продановић, Ј. (1925). *Женске народне песме*. Београд: Књижарница Геце Кона.
- Раденковић, Љ. (1982). *Басме и бајања*. Ниш: Градина.
- Саздов, Т. (1981). *Македонска народна лирика*. Ниш: Просвета.
- Симић, Р. (2000). *Стилистика српског језика I*. Београд: НДСЈ.
- Требјешанин, Ж. (1991). *Представа о детету у српској култури*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Чаленић, М. (1972). *Сео цар на кантар*. Београд: Научна књига.
- www.rastko.rs/knjizevnost/usmena/vm_jovanovic-narodno.html
- http://www.rastko.rs/knjizevnost/jderetic_knjiz/jderetic-knjiz_02_c.html#_Toc412463134
- <http://bs.scribd.com/doc/90364040/Narodna-knjizevnost>, 30.10. 2012.

Mirjana M. Marković, Milica M. Radulović

FOLK POETRY – PORTRAYAL OF PATRIARCHAL FAMILY RELATIONSHIPS

Summary: This paper introduces an analysis of traditional patriarchal relationships which epitomise a significant conglomerate of motifs in folk poetry. The methods employed comprise the analysis of family folk poems, as well as the analysis of family relationships customary for the time when these poems ensued. It implies the use of comparative analysis, engaging a multidisciplinary approach which entails sociological, literary and cultural perspective. The most striking quality of these poems is a rather realistic portrayal of relationships within a family circle. They reflect actual social life, authentic situations and events, commonplace family affairs at home as well as occasional outdoor episodes. Thereupon, these poems represent a prism reflecting one complex structure of social relations and outlining the entire life of an epoch. They are inscribed models of social behaviour, symbolising love, respect and healthy family relationships.

Key words: patriarchal relationships, folk poetry, family, society